

Norske Sagn

samlede og udgivne

af

Andreas Faye,

Lærer ved Arendals Real- og Middel-Skole, og Medlem
af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i
Christiania.

"Zeg har de gamle Sagn saa Hært"

G. D. Wolff.

Arendal, 1833.
Trykt i P. C. Mads Bogtrykkeri af
L. U. Krohn.

Fortale.

Før dem, der interesserer sig for Videnskabelighed og Føde landets Historie, vil det uidentvist være overslodigt at tale om det Værd, en Samling af Folkesagn kan have; men da denne Bog let kan falde i Hænderne paa Folk, der mangler denne Dannede og Interesse, vil det vel ei være overslodigt med nogle Ord at omtnale den Interesse og Nytte, en Sagsamling kan have:

1. At Sagnene om de overnaturlige Væsener ved deres Sammenhaeng med Nordens gamle Gudelære, der opbevares i begge Eddærne, kunne tjene samme som en levestende og ei vigtig Commentair; og ved den mærkelige Overensstemmelse, som finder Sted mellem vore Almunesagn og de fleste nordeuropæiske, ei alene i det Hele, men ogsaa ofte i de enkelte Dele, i Forbindelse med andre Ting, fore til interessante Slutninger om Folkenes Oprindelse, Bestegtslab o. s. v., ja ved denne mærkelige Lighed, ei engang være Philosophen uvigtige, kan vel neppe med Grund modsiges. "Folkesagnene," siger en af Danmarks lærdeste Mænd, Professor Werlauf, "havfsselsen eller aldrig været Gjenstand for nogen egentlig videnskabelig Undersøgelse, skjont de maaskee som Aftryk af ethvert Folks individuelle Charakter torde udgiøre et ikke uvigtigt Capitel i den menneskelige Culturs Historie. (Athene 4, 193). Den

Indbending, som maaſſee vil gjøres, at disse Sagn om Ju-
tuler, Nokker o. s. v. ville tjene til at stadfæste en gammel
Overtroe, er efter Udgiverens Formening ugrundet. Saas-
vel i Indledningen, som ofte i Unnoekningerne, vil Læseren
finde antydet den første Oprindelse til disse Sagn, og den
skadelige Troe paa disse Basener vil udentvivl derved, at
de komme paa Prent og blive Gjenstand for formufige Folks
Samtale, faae Raadestodet; thi saadan Overtroe trives kun,
naar den indhylles i en vis Hemmelighed og uden Forkla-
ring forplantes fra Mund til Mund.

2. At saadanne Sagn selv for Naturforſkeren kunne
have Interesse, vidner vor beromte Landsmand Professor
H. Steffens. "Mig som Naturforſker," ſiger han, "var fied-
ſe Sagnenes Physiognomie fra de forskellige Bjerg- og
Skov-Egne uendelig hjært; thi, udsprungne af en bestemt
Natur, blev de, hvor de, bortførte fra os, holdt sig i
saadanne fljnſte Tilflugtsfæder, gjennem Karrhundreder fied-
ſe deres oprindelige Hjem troe, tydende hen paa det; ja de
ſyntes vidunderlig at bevare dets inderſte Hemmeligheder.
Med Bjergenes og Landenes Natur hænger Sagnenes Skit-
fæſte paa det næſte sammen, faa at jeg med den inderlig-
ſte Forvioletje har tagtaget Sagnverxternes Forskellighed ef-
ter Egnens Natur i dens fineſte Nuancer." (Geschichten, Sa-
gen u. s. w. von Hagen, Hofmann und Steffens S. 131).

3. For Digteren og Undere af Digttekunſten maa en
Samling af Folkesagn, saavel af mythiske som af historiske,
være velkommen. Med større Frihed og med mere Held kan
han benytte ſig af mythiske Basener, naar han veed, at dis-
ſe leve i Folkets Minde og ere faa bekjendte, at ſelv det
mindſte Barn forstaer en saadan Hentydning, og, hvad de
historiske og tilsvarende Sagn som Stof for poetiske Frem-

bringelser angaaer, faa er det en almindelig Mening, at et
Digt, der grunder ſig paa et Sagn eller Factum, næften
ſtedſe lykkes bedre, end hvor Stoffet ogsaa er opdigtet. Mig
vilde det meget glæde, om denne Samling af Sagn kunde
tjene vore unge Skhalde til en Slags Haandbog, og opmuntre
dem til heller at dyrke og opelſe de vel ei faa glimren-
de, men dog friske, levende Blomster, der voxe frodige blandt
Norges Fjelde, end at ſøge haade Stof og Billeder fra fjern-
ne og for Mængden ubekjendte Gjenſtande, kort at blive
mere Folkebigitere, end tilſorn har været Tilsfelde.

4. For den, der har historifc Sands eller intereſſerer ſig
for Fødelandets Skjebne gjennem Secler og for gjeve Mænds
Idretter, ville de historiske Sagn udentvivl være velkomne;
thi om man ei altid kan bewiſe Sagnenes historiske Bisched,
og om der mod enkeltes paalidelighed endog kan vækkels grun-
det Twivl, ere de dog — om Kun for faa vidt Aftryk af
Virkeligheden, som de indeholde Folkets Minder om mær-
kelige og vidunderlige Hændelſer eller Gjerninger — altid
interessante, og vi maae med Sagnliteraturens Fader, den
beromte Grimm, erkjende, "at, gaae Sagnene end med an-
dere Skridt og ſee med andre Nine, end Historien gjor,
maa man dog unde ethvert Folk, og regne det for en edel
Egenſlab, at dets Histories Dag har en Morgen- og Af-
tendaemring af Sagn." I flere af de i denne Samling med-
deelte historiske Sagn findes ikke aldeles uwigtinge Bidrag,
der stadfæſte, ophylle og supplere Historiens Bidnesbyrd og
charakterisere de ſoundne Tider.

5. Vil man maaſſee indromme, at en Samling af Sagn
har nogen local Interesse ei alene for de Folk, der boe paa
de Steder, hvor Sagnet ſkal have tildraget ſig, eller hvor der
endnu lyder; men ſelv for den Fremmede og Reisende, det

ved en Sagn-Samling bliver gjort opmærksom paa, at et saadant Sagn existerer, og derved faaer Anledning til at forhøre sig om samme og da nyde den Fornoelse, som den naive, mundtlige Fortælling paa Stedet selv medfører.

6. Endelig vil en Sagn-Samling maaßke blive Born en Kjær og, under Forældres Veileitung, uskadelig Morskabslæsning, og en velkommen Erstatning for de Kjære Eventyr, der deels mere og mere forsvinde, deels meddeles dem uden Valg og uden Forklaring, og desuden stundom ere vel massive.

Bliver det ved ethvert Værk i Almindelighed et vigtigt Spørgsmaal, om Forfatteren baade har kunnet og villet være sandtru, saa bliver det endnu mere ved en Samling af Sagn; thi her har Læseren som oftest ingen anden Hemmel end Udgifterens Troværdighed. For saavidt, at de meddelede Sagn tilforn ere blevne trykte, kan der vel holdes en Clags Control, skjont det ofte hænder, at det samme Sagn fortælles paa forskellige Maader, i det enten enkelte Omstændigheder udelades, andre tillægges, og flere Sagn sammenblandes; men hvor der staar: "Meddeelt eller Mundtligt" har man som oftest ingen anden Borgen end Samlerens Troværdighed. Den Paastand, at hvad Samleren har hørt, maa ogsaa Andre kunne faa at høre, gjælder umegtelig vel saadanne Sagn, hvorved Mindet om en Daad, der kan tjene Egnen til Hæder, er forbundet, eller som er knyttet til en ivine-saldende Gjenstand, som en Hvi, et Fjeld o. s. v., i det Hele om mærkelige historiske Sagn; men aldeles ikke om andre, og allermindst om de overnaturlige Basener; thi deels er Troen paa dem ved en stigende Oplysning aflagt, og som en Folge deraf ogsaa Veretningerne om dem blevne usuld-

stændigere, deels udfordres der en vis Tact, som Kun Øvelse og Omgang med Bonderne kan give, til at faae den ønskede Underretning; thi er man ikke forsiktig og vær som, hænder det let, at vedkommende Bonde troer, at man vil have ham til Bedste, og man faaer et undvigende, eller benegtede Svar. Sagn, som paa Stedet, hvor Begivenhederne skulle være indtrusne, ere hendode, og hvor ei engang Spor ere at finde, træffer man heel uventet paa et andet Sted, hvor det ved tilfældige Omstændigheder, som ved Gifttermaal, Flytning o. s. v., ere blevne henplantede; thi Barndoms Fortællinger og Steder have ofte for den, der tidlig bley fjernt fra dem, mere Interesse, end for dem, der daglig ses de vante Omgivelser.

Tidsalverens Land, der er mere raisonerende end troende, der i det Hele ingen Auctoritet respecterer; Geistligheds Bestrebelser og en mere udbredt Læsning have beroret Sagnene og Eventyrene meget af deres gamle Interesse og Agtelse, saa at nu som oftest Kun en gammel Kone eller et videbegjærligt Barn hjælper et Sagn, der for ikke ret mange har siden var almindeligt.

Flere troværdige Folks Forsikring, at man i deres Barndom hørte baade gamle Viser og Sagn, som nu ere aldeles glemte; den Erfaring, at den tiltagende Almueoplysning ei alene medfører Overtroens Udryddelse, men ogsaa Sagnenes Glemsel, og den Interesse, som disse vidunderlige Toner om en Verden, som vi ikke kjenner, fra en Eid, der langst er forsvunden, have for mig, lige fra mine Barndoms Dage, da jeg med levende Interesse, og Troe lyttede til dem, opvakte tidlig hos mig den Idee, at samle en Deel af disse Sagn, inden de ganske forstummede. Tildeels opdraget paa Landet og saaledes vant til at omgaaes med Bonder, blev-

det mig ei vanskeligt ved flere Godvandringer, jeg i mine Universitetsferier foretog, at udvide min Sagnkundskab, som jeg siden deels ved at studere Topographier o. s. v., deels ogsaa ved mundtlige Samtaler og Brevverling har staæbt at fuldstændiggjøre. Sjællands Lærdes Biskop, den af den oldnordiske Historie saa fortjente P. E. Müllers, Hr Professor G. Steenblochs og flere aagede Videnskabsmænds Hulste om, at en Samling norske Sagn snart maatte udkomme, og Opmuntring til mig om, at realisere Ideen, har fornemmelig bidraget til, at denne Samling af Sagn nu fremtræder. At den er ufuldstændig og i flere Henseender mangefuld, er Ingen villigere til at erkende end Udgiveren, der dog har staæbt at udstryre den, ei saaledes som han ønskede, og Critiken identivsfordrer; men saaledes som Bid, Mangel paa tilstrækkelige Hjælpefilder og andre Omstændigheder have tilladt ham det.

Med Grundene for sit Valg af Sagn, sin Inddeling og andre Småting vil Forfatteren ei trætte sine Læsere; men Kun tilføje, at han har leveret Sagnene som han har erholdt dem, uden at legge til eller tage fra og uden Udpynning. Mangen Læser vil maaßke finde, at en sadan Samvittighedsfuldhed her er paa sit urette Sted; men Udpynningen vil jeg overlade Andre, og bede Læseren for denne Gang at tage til Takké med disse simple, men ægte og nationale Sagn. Gi som nogen fuldstændig Samling af norske Sagn, men Kun som et ringe Bidrag til at fylde et hul i vor Literatur og i den nordeuropæiske Sagnkreds, vores jeg at anbefale til mine Læseres Velvillie og Undest dette Forstog, hvis gode Modtagelse maaßke kan opmuntre Andre til at fremkomme med lignende Bidrag.

Indledning

til første Afdeling om de overnaturlige Væsener.

”**S** de hoie Fjelde throner den gigantiske Tuthul, af hvil Fingre og Hodder man i den haarde Steen end seer Spor, og hvem Fjeldstykker og svære Bautastene tjene som Baaben; i de lave Åsæt have de lumske Trold og den skjonne Huldra deres Tilhold; i Hoie og ved gamle Treer færdes end de Underjordiske talloze Skarrer, og under Jorden forarbeide de smaa, men langar mede og kunstige Overge deres Kunstverker. I Thuss mørket vandre endnu Thusser og Baetter omkring, og i Maanestin hoppe de muntre og lystige Nisser. I Elve og Søer lurer den sale Nok, og gjennem Lusten farer Asgardreias vilde Færd, bebudende Drab og Krig, medens et beskyttende, varslende Folgie ledfager hvert enkelt Menneske paa dets jordiske Bone.” Saa lyde Sagnene, og at denne Overtroe i Norden er gammel kunne vi slutte af Procopius's Vidnesbyrd: ”Thuleboerne dyrke mange Guder og Aander (daupoves) i Hialsen, i Lusten, paa Jorden, i Havet og endog nogle, der siges at boe i Kilders og Floders Vand. De offre flittig alle Slags Offer.” (Svea Nikes Håfder af Geijer S. 87).

Det første Spørgsmaal, der identivs falder os ind ved at høre disse besynderlige Sagn, er vistnok, ”hvad der kan have fremkaldt og i vor Almues Indbildningskraft med fast uudslettelige Træk indprentet og levend gjort en Overtroe, der er saa meget mere mærkelig, som

Stiklestad.

Strax Vesten for den høie Bakke, paa hvilken St. Olafs Støtte staar, ligger Stiklestads Kirke paa et lavt og sumpigt Sted. Man havde i Sinde at bygge den paa Øvre-Stiklestad; men hvad man byggede om Dagen blev om Natten flyttet til det Sted, hvor Kirken nu staar. Det Slag, hvori Kong Olaf faldt, stod i Følge Sagnet paa Gaarden Bestre-Stiklestad, hvor en Mark endnu kaldes Slagaakeren. Paa denne findes en Kjæmpehaug, hvori St. Olaf før Slaget skal have bevaret sin Skat. Andre berette, at denne derimod findes i den strax nedenfor Støtten ligende Spillehaug, saa kaldet af det Spil og den Musik, der stundom høres i den. I Følge Sagnet skal St. Olaf være falden paa det Sted, hvor Slaget stod; men hans Lig skal være bragt derfra hen til det Sted, hvor Støtten nu staar. Her stod paa den Tid et lille Lade, hvori St. Olafs Lig før det første blev forvaret. (Top. Journal 12, 94).

Fjerde Afdeling

om

den sorte Dod.

"Grumt havde Pesten gjennem Norge faret,
Hün gridfse Landfarsot, den sorte Dod;
Gaa havde Herrens Maade kun bevaret,
Mens Tusinder som Dodens Nøv laae stroed!
Men der, hvor hele Slægter vare dode,
I mange Aar laae Egnen tom og øde."

E. N. Schwach.

Indledning.

Denne under Navn af den sorte Dod saa besomte Pest, der med Lynets Hart isede fra Asiens Højlande ved Chinas Grændser til Ishavets Bredder, og for hvis dræbende Aande Tusinder og Tusinder sank hen, blev paa et strandet engelsk Skib bragt til Bergen, hvorfra den med rædsom Bælde foer fra Dal til Dal, blottede det hele Land for Folk og Fæ, og bragte Norge i en Afmagt, som varede gennem Århundreder. Landet skal have mistet $\frac{2}{3}$ Deel af sine Beboere. I de fleste Hjeldbygder findes der Sagn om denne Landplads, der af Bonderne paa nogle Steder kaldes Storemannadouen, paa andre Svartdouen og Pest. Stundom forestiller man sig "Pesta" som en gammel gusten Oxinde, der foer om i Landet med en Rive og en Lime. Hvor hun brugte Riven slap altid Nogle fra med Livet; men hvor hun "sopede," der døde hver Morders Sjel. Til en Mand, der satte hende over et lille Vand og forlangte Betaling, sagde hun: "Hjemme paa Vallen vil Du finde din Hærgelon," og neppe var han kommen hjem og lagt sig paa Benken, forend han blev syg og strax døde. Som oftest var hun ifort et rødt Skjort, og angst blev Folk ved at see hende. Mangen Dal ilddøde, og først efter Århundreder hjenfandt man de tilgroede, forglemte Strækninger, hvor man stundom traf paa de gamle Huse, stundom kun paa Tomter af Bygninger og andre Spor af fordums Beboelse. Saadanne gienfundne Dale kaldte man siden Finndale, gienfundne Huse, Hyndarhuse og gienfundne Gaarde, Finmland, Findaas o. s. v. Mangen Dal blev vel siden igjen opryddet; men rundt om

i Landet findes endnu Dalstrækninger, der bære Spor af fordums Beboelse, og nu kun bruges til Sæterdale. Saadanne ere f. Ex. Lomedalen og Noutedalen i Bygland i Raabygdalen; Engdal og Næssedal i Sogn, hvor Hunstomter og andre Spor af fordums Beboelse findes; Smeddalen paa Fillefield, der efter Sagnet skal have udgjort et Kirkesogn, hvis Kirke først blev nedbrudt 1808; den øde Helestrand mellem Balders og Hallingdal, som ligeledes skal have udgjort et Sogn, af hvis Kirke o. m. man endnu seer Spor, og hvor paa Kirketofterne sammesteds Sagnet fortæller, at før Pesten 12 Bønder have boet. I Danmark kaldes denne Pest Mandeqvel eller Mørkedød (Thiele 4, 88) men paa Bornholm kaldes den "den sorte Død," fordi Menslene fort førend de døde fik en fort Pris inde i Haanden (Thiele 3, 52). Paa Island, som den først naaede 1402, rafede den frugtlig under Navn af Svarti Daudi (Olaffens Reise 261) *).

* Denne frugtlig Landeplage har udentvivl faaet sit Navn, den sorte Død, af de sorte Pletter, som hos den Angrebne i Forening med heftig Blodstyrting, inden den 3de Dag medførte Doden. Ungaende Tiden stemme Efterretningerne ikke ganzte overens. I en gammel Chronologie fra 15de Sec. (Script rerum Dan. 1, 393) anføres ved Aaret 1350: "gravis quedam pestis ac mors subitance tam in hominibus quam in pecoribus grassabatur," hvormed saavel en Beretning, som findes i en gammel Beskrivelse over Hammer, (Budskriften 2, 818) som et gammelt Misale paa Thoten, stemme overens. Hün lyder: "Eaa slet bortdøde Folket den 3id, som fæd Anno 1350 og famme smitsomme Syge begyndte her ubi Norge Nativitatis Mariae (8de Septbr.) og varede til Alle Helgens 3id (1 November) som var 8 Uger" og dette: "pestis ultimis diebus Septembbris hic (paa Thoten) incipiens (nemlig 1390) sex duravit hebdomadas, quo toto tempore perpetuo pluebat. Af den Maade, hvorpaa den paa Sandmor betegnes, nemlig med en Rift (M), 3 polser (CCC), en Klo (L) og et Spyd (I), synes det, at Pesten der først har rafet Aar 1351. (Stroms Bestyr over Sandmor 2, 317).

Rypen i Justedalen.

Dybt inde i Sogn, højt til Hjelds, ligger en eett som Dal, der kaldes Justedal. Da den sorte Død begyndte at græssere i Norge, droge mange af de rigeste og fornemste Folk i Sogn op til denne øde Dal, hvor de satte sig ned og byggede sig Gaarde. De gjorde tillige den Anstalt, at Ingen af deres Slægt og Venner maatte komme op til dem, saalænge Pesten varede; men de skulde legge deres Brevstabe under en stor Steen paa Veien, hvor de igjen skulde finde Svar. Ikke destominstre kom Pesten derop, og anrettede frugtlig Ødeleggelse. Alle Dalens Beboere døde, med Undtagelse af en eneste lille Pige, paa Gaarden Birkehaug. Da Folket var uddød, søgte Øvæget til Skovs, og kom i stokkevis til Nabosognet Baage, hvis Indbyggere bleve forbausede ved Synet af de fremmede Kreaturer, som ingen Eier eftersøgte. De toge imidlertid Øvæget i Forvaring; men frugtende for, at det ei monne stande vel til i Justedal, droge Nogle derhen. Hvor de imid-

lertid kom, saa dt de Folket uddød, og Husene tomme. Omsider, da fast alle Gaarde var besøgte, og de igien vilde begive sig til deres Hjem, mistivslende om at finde nogen Levende, blev de uformodentlig i Birkehaugskoven et Pigebarn vaer, der ved Synet af de Fremmede havde søgt til Skovs. De raabte hende an; men forstørrelset flygtede hun dybere ind i Skoven for at skjule sig. De besluttede derfor ordentlig at fange hende, hvilket efter megen Anstrengelse endelig lykkedes dem. Hun var imidlertid sky og vild som en fugl, hvorfor man ogsaa kaldte hende Nyphen. Hendes Tale kunde de ligesaa lidt forstaae, som de kunde gjøre sig forstaalige for hende. De toge Pigebarnet med sig til Baage, hvor hun blev opfostret, og stikkede sig vel. I nogle Aar blev Jistedalen ubebuet, indtil nogle Nordfjordiner droge derhen, og opryddede de gamle Enge og Agre. De første Gaarde, som paa ny blevne optagne, skal have været Faaberg og Myklemør. Da Nyphen var kommen til Aar og Alder, drog hun til sit Fødested, hvor hun giftede sig og levede lige til sin Død. Hun efterlod sig en gæv Et, der gjennem Marhundreder efter hende blev kaldet Nyhøstegten og stod i stor Anseelse i hele Dalen.

Unm. Muntligt, og Thaarups Magazin 2, 1, hvor der findes en Beskrivelse over Jistedal af Mathias Foss 1750. Paas hans Sid levede en Lehnsmand Borger Ottesen, der menes at nedstamme fra Nyphen. At Jistedal har været bebygget for den sorte Død vise flere af de henværende Oldtidsminder, og den "bergenske Kalvestind-Dog,"

forfattet omtrent 1320, der nævner Jostrudals Kirke. Endnu i det 16de Marhundrede kaldes Jistedal "Kongens Odemark," og ifolge en Matrikul af 1661 hørte alle Dalens Gaarde dengang til det saakaldte Apostel-Gods. (Kraft 4, 817).

Kirken i Jistedalen.

Da Jistedalens Nybyggere efter den sorte Død skulle bygge en ny Kirke, valgte de dertil en slet Plan tæt ved Præstegaarden, som end kaldes Kirkestein; men alt hvad man byggede om Dagen blev om Natten nedrevet, og fundet paa en nærliggende Bakke, hvor man da tilhjælp blev enig om at bygge Kirken. Da man begyndte at rydde Skoven, fandt man heel uventet paa en Klokk, som endnu findes i Kirken.

Unm. (Thaarups Magazin 2, 40). Lignende Sagn ere meget almindelige over det hele Land.

Tørgensfjord i Standal.

Paa Søndmør rasede Pesten sværligen. I Tørgensfjord uddøde alt Folket med Undtagelse af en Qvindde, Tørnd, efter hvem Præstegjeldet siden skal have haaret sit Navn. Nogen Sid derefter landede nogle Englændere eller Skotlændere, som nedsatte sig i Standal, hvorfra de siden udbredte sig saaledes, at de ansees for Stamfædre til de fleste af Kaldets Indbyggere. (Strøms Beskr. over Søndmør 2, 317).

B i d a l e n.

I Nadsals Annex paa Grændsen af Hallingdal ligger Bidalen, der før den sorte Død skal have været beboet og have hørt til Balders. I en Myr ligger Kirkehaugen, hvor en kongelig Betjent, der kom fra Bergen, skal have nedgravet 7 Kvartere med Penge, da han ved sin Aankomst fandt Dalen uddød, og hans Heste af den besværlige Reise styrkede.

A m. Top. Journal 30, 172. Denne Bildragelse skal først være optegnet i en Bog, som skal være funden i Hedals Kirke. Denne Bog skal for lang Tid siden en af Balders-Fogdens Ejendere have borttaget; men da han vilde reise over Helgebreen i Einedalen, faldt han med Bogen i Fossen og blev borte (ibi. 373).

S o n g a l i e n.

Denne Sæterdal, der ligger paa Grændsen af Rinsgerige og Hallingdal, skal før den sorte Død have været et saa sterkt befolkset Bygdelag, at man paa en Juledag kunde ved Sognedals Kirke telle 30 ringsloede Heste derfra. (Top. Journal 30, 187).

R o g e n.

I Nærheden af Drammen ligger en Bygd, der kaldes Nøgen. Her tog Pesten saaledes med sig, at der kom blev en Kone tilbage paa Gaarden Bear. Da dette var det eneste Huus, hvorfra de første Nybyggere saac Nøg opstige, kaldte de hele Bygden Nøgen.

A m. Mundtligt. Paa Sognets gamle Jane stod derfor afmalet en rygende Hytte. I Skonevig overlevede efter Sagnet kun en gammel Mand paa Millie og en gammel Kone i Akre Annex den sorte Død. (Budstikken 7, 356).

H e d a l s K i r k e i B a l d e r s.

"Uroket end den gamle Kirke stander
Med tykke Mure og med spaanlagt Tag;
Hoit hænger i dens Chor, et Seiersbanner,
Den faldte Bamfes Skind den Dag i Dag;
Og vidt igjennem mange Nabodale
Om Hedalsklokvens Klang gaaer Rye og Tale."

E. N. Schwach.

Ogsaa i Balders assides liggende Fjelddale rasede den sorte Død med frigjældig Vælde. Mangen Gaard og eenlig Dal mistede alle sine Beboere, tilsvortet med Skov, og blev aldeles forglemt af de tilbage blevne Indbyggere, og ubekjendt for de indvandrende Nybyggere. Blandt disse forдум behoede, men da øde, Steder vandrede, saa lyder Sagnet, en Skytte for flere Karhundreder siden omkring for at skyde Nyper. Da han afskjød sin Piil efter en Fugl, som sad i et Tre, hørte han Vilen stode an mod Noget, der gav en forunderlig Klang fra sig. Nygjerrig nærmede han sig Stedet, og stodte til sin store Forundring paa en gammel Kirke. Ifølge den gamle Troe, at saadanne Ting strax forsvinder, hvis man ei ved at kaste Staal over samme kan tilintetgjøre Trolddommen eller Forblindelsen,

greb han flug sit Ildjern, og kastede det over Kirken. Paa det Sted, hvor dette faldt ned, blev siden bygget en Gaard, der til Minde om denne Begivenhed, den Dag i Dag blev kaldet Ildjarnstad. Efter at denne Forsigtighedsregel var anvendt, besluttede Skytten at undersøge Kirken. Nøglen stod i Kirkedøren, som var halv aaben. Midt paa Gulvet stod en stor Klokkе, og ved Alterets Hod havde en stor Bamse taget sit Winterhie. Denne blev fundet af den røffe Skytter og dens Hud blev til Minde om denne selsomme Tildragselße ophængt i Kirken, hvor Levninger af en stor sort Bjørnehud endnu findes. I Kirken skal han blandt andre Ting have fundet nogle Billeder, en lille Messingkirke, samt 4 store Klokker og en lille. Mod en af disse havde Skytten's Viil stødt an, og derved foraarsagede den Klang, som gjorde ham opmærksom. Den lille Klokkе bruger man endnu, naar Nogen har forvilst sig i Skoven; thi da troer man, at den Forvildede stedse kan høre Klokk'en, og saaledes igjen komme paa ret Bei. Af de øvrige 4 vilde man føre den største til Hovedkirken; men, da den skulle føres over et Vand faldt den i samme, "og ei kunde andet ventes, naar man vilde skille den fra dens Øskeende." I klart og stille Beir kan man endnu see den i Vandet; men at faae den op er fast umuligt, thi dertil udfordres 7 hødelige Brodre, der under Arbeidet ei maae tale et Ord. En gang gjorde 7 Brodre et Forsøg, og havde allerede faaet den op paa Baadkanten, da en af dem udbrød "Gud-

jee Tak, nu har vi den da;" men i det samme Døblik dumpede Klokk'en atten ud i Vandet. (Mundtligt). A.m. Efter et Sagn, som Kraft i sin Beskr. over Norge (2, 208.) meddeler, blev Kirken for omrent 400 Jar siden funden af to Skyttere. "De svære Stolper og de brede Bord, hvoraf den oldgamle Kirke har været opført, beriske dens høje Alder. Denne gamle Kirke, hvis Snitværk rober uendelig Glid, sjænt udført i en maadelig Stil, er senere udvidet og forsynet med Orgel. Et Mariebillede, udhugget af en Egeblok, en Reliqvieliste i Form af en Kirke, overtrukken med Messing, et Nøgelseskær, ligeledes af Messing, samt en lidén Horaklokke, ere endnu Levninger af Katholicismen." E. R. Schwach har poetisk bearbeidet dette Sagn. (See Hetsmoder 1ste Margang S. 206).

Gaarden Mustad i Bardal.

Gaarden Mustad ansees for en af de ældste Gaarde i Bardal. Efter Sagnet skal den, efter den sorte Død, være gjenfundet af en Skytte i den tykke Skov og endnu staar her en Bygning, som siges at være bygget før den sorte Død. Sommeret i den er saa haardt som Steen. (Kraft 2, 43).

Øpdal.

I Øpdal ved Dovrefjeld rasede den sorte Død ikke mindre frygtelig end paa andre Steder i Riget. Saa var var Dødeligheden her, at der efter et gammelt

Sagn ei saaes flere end 5 Skorstene at ryge i det hele Sogn. (Det kongl. norske Videnskabselskabs-Skrifter i det 19de Aarhundrede 1, 1. 111).

Sælbo.

Nogen Tid efter den sorte Død vandrede en Finn fra Sparebo eller Snaasen gjennem Skogn, hvor just, da det var Høstetid, en Pige stod i en Åger og slar Korn. Ved Shynet af Fjunden kaster Pigen sin Sigd, løber efter ham og slutter Folge med ham. De toge nu tilsammen Beien til Sælbo, der laae øde efter den sorte Død, som havde bortrevet alle de forrige Indbyggere. De satte sig ned paa Gaarden Leikvold eller en anden Gaard, tæt ved Sælbosøen. Fra dem nedstamme Sælbos nuvarende Indbyggere, der ved Stikfælse, Ansigtstræk, Levemaade og tildeles Klædedragt adskille sig fra deres Naboer, og ved deres Flakkelyst og Ureenelighed ligne deres Stamfader. (Schønings Reise gjennem en Deel af Norge 1773, S. 40).

Susendal paa Helgoland.

Denne vidtudstrakte Dal i Bevsens Prestegjeld skal ifølge Sagnet ved den sorte Død være blevet aldeles blottet for Beboere. Endnu viser man Spor af fordums Beboelse, og paa et Sted har man endog fundet en Birk, voget op imellem Diet paa en Oværnsteen, hvorført denne blev lettet i Beiret. (Meddelelt).

Tolvkohellen.

Paa Gaarden Findnæss's Grund i Søredalen, $\frac{1}{2}$ Mil fra Gaarden selv, blandt vilde og øde Fjelde fandtes i gamle Dage 5 beboede Bondegårde. Da Indbyggerne imidlertid vare for faa og fattige til at holde en Præst eller bygge en Kirke, valgte de en stor Hule, for i denne at holde deres gudelige Sammenkomster, bede og udenfor begrave deres Døde. Bispen indviede denne Hule, som blev kaldet Tolvkohellen, forbi Bonderne gave Bispen 12 Krør for Indvielsen. Den er saa stor, at 100 Mennesker kunne rummes i den. Den kaldes nu Nykeller og skal efter Sagnet have tjent 5 Gaarde, hvis Indbyggere uddøde i den sorte Død, til Kirke. Anm. Peder Clausen Norriges Beskr. p. 33. Manus 119. Top. Journal 13, 103. Kraft 4, 108).

Svartdouven i Sætersdalen.

Før den sorte Død, "Svartdouven," hjemsegte Norges Land var den nu kaldte egentlige Sætersdal ubebøet og øde, og brugtes kun til Sætere, da derimod den nuvarende Sæter-Dal, som hedder Findalen, var den beboede Egn. Foruden at Navnet "Sæterdal" synes at give dette Sagn Medhold, opdager man ogsaa i Findalen Spor af fordums Ågre og Huustomter; og en Ø i et Fjeldvand, der bærer Navn af Kirkeholmen, hvor endog Spor af Kirke og Kirkegaard findes, bestyrker det endnu mere. Svartdouven anrettede frygtelig Ødeseggelse i Findalen, hvor den kun

sparede et Par Egtefolk, Knud og Thore Nuten. Disse to vedblev at boe i Findalen; men fra andre Kantsler kom efterhaanden nye Indbyggere indvandrede til Sætersdalen, og nedsatte sig der. Knud og Thore kunde dog ei overtale sig til at forlade deres gamle Opholdssted. Saaledes hengik Aar efter Aar, og det eneste Savn, Saget fortæller, at de folste i deres Eensomhed var det, at de ikke vidste ret, hvad Tiden leed. Især, naar den mørke Winter kom, sørgede de over, at de ei vidste, naar Julehelgen var, og kunde helligholde den paa samme Tid, som i andre Egne. Ved enkelte Vandringemand fra den nybebyggede Sætersdal var ogsaa Rygtet trængt til dem om denne Dals Besfølning. Da det nu engang led frem til de korte Vinterdage, besluttede de gamle Egtefolk, at Thore stulde gaae til Sætersdalen, og der faae vide, hvor langt det end, var til den store Helg. Den Gamle forlod sin kjære Egtesfelle i fuldkommen Eensomhed, tog Fod i Haand og begav sig paa Veien. Men, da hun nu kom forbi en Klippeveg og hvilede der, lød det fra Hjeldet med klare Toner:

Deka*) deka Thole!
Vake Du Bruv te Zole!
Note ei
La Dagana twai,
Solenzie æ de ti Zole.

Glad isede nu den gamle Kone tilbage til sin vensende Hunsbond, og efter denne ubedragelige Esterrets

*) Et afslags Kjælenavn, ligesom Udtalen Thole for Thore er et Uttryk af Venlighed.

ning feirede de tilsammen den hellige Høitid. Ingen Aftkom omtales af disse Egtefolk. Men efterhaanden toge de nye Indbyggere i Sæterdalen ogsaa Findalen i Besiddelse. (Meddeelst).

Braastad og Lunderød i Diestad.

Gaarden Braastad, paa hvis Ejendom vigtige Malmgruber findes, mistede ved den sorte Død ligesom den største Deel af Diestad selv sine Indbyggere. Den første Mand, som siden tog Gaarden i Besiddelse, skal igjen have givet den til Kongen mod at have den Ere engang at spise ved hans Taffel. Dette er Oprindelsen til den Talemaade, "at spise Braastad op til et Maalstid Mad."

I samme Sogn ligger Gaarden Lunderød, hvor Pesten bortrev alle Beboerne, paa 2 Småbørn nær. Disse stode i Fare for at sulde ihjel, da nogle Trold, som havde deres Tilhold i Nærheden, toge sig af de Forladte og kostrede dem op. "Pesta rafede nemlig frygtelig paa denne Kant, og hvor den sopede udenfor Døren, der døde alt Folket." (Mundligt).

Stormanna-Dauen i Øvre-Thellemarken.

Selv til Øvre-Thellemarkens fast utilgjengelige Fjelddale fandt Stormannadauen Bei, og frygteligen rafede den blandt de raste Thellebønder. Flere Dale som Berte-dalen, Froivoldstoulen i Lind og Fins-dalen i Moland, hvor man endnu finder Spor af fordums Beboelse, mistede alle sine Indbyggere, og

ere siden ei blevne behoede; men behyttet fun til Sætergange. Botnedalen i Moesogn skal efter Sagnet endog have udgjort et heelt Kirkesogn, hvor man endnu seer Spor efter flere Gaarde, og viser det Sted, hvor Kirken stod *). I den sjonne Vestfjorddal fandtes efter denne frugtelige Død fun 3 rygrende Skorstene, og i Svartdal skal der fun have været 2 Huse, hvor Folkenes ei være uddøde. I Annexet Triungen blev fun 3 Born, ("Unger") sparet, hvorfaf Bygden skal have faaet sit Navn. Da mange Born ved denne Landfarsot mistede Foreldre og deres hele Slægt, gjorde en from Kone Gro, som boede paa Gaarden Badder i Moesogn, efter Sagnet, det Ørste, at ville opamine alle de modløse Born, som hun fandt, naar hun selv maatte undgaae Døden. Hun blev ogsaa staaret og tog i alt 10 Born til sig, som hun opfostrede. End leve i Sagnet Folk, som sige sig at nedstamme fra Gro Badder.

I en Dal i Sillejord Praestegield blev fun een Mand ilive, og derfor blev Dalen kaldet Manddal. Denne Mand vandrede da over til Nabosognet, og der saae han Spor til, at der nylig havde været Mennesker. Derfor blev Pladsen kaldet Sporestuel, som den endnu hedder. Siden da han kom længere ned, hørte han tale, og endnu hedder Stedet Ordbal, og endelig traf han Mennesker og sit sandspørgt, at der levede flere, hvorefter den Gaard nævntes Sandland. (Deels mundligt, deels meddeelt).

*) Om Botnedalen see den norske Kunnsven 2, No. 10 og Kraft 3, 191.

Femte Afdeling.

Historiske Sagn.

"Dybt udi Fjeldet endnu er tilbage
Gjenlyd af Tonen fra henfarne Dage,
Gubben i Hytten med snehvide Skæg,
Kjender end Tonen og Visen han kan,
Som haver tonet saa vide om Land."

Grundtvig.

mindst var bleven bestridt af Vandet, dog fik han efter en haard Strid Bugt med hende, og tilfægtede sig herved Liv og Frihed.

Num. Wille fortæller først dette charakteristiske Træk af Thellebonders Naahed i de Dage, der stadsfæstes ved den samtidige Peder Claussons Vidnesbyrd, at de vare onde, ugadelige, haarde, vilde og oprørslige Folk. Paa en Godreise til Thilemarken har jeg selv besøgt Nasheims-Lovet, og tildeels hørt Gagnet, som det her fortelles.

Knud Sellestad.

Paa Gaarden Sellestad i Sillejord, hvor man paa en gammel Buurdør viser Huggene af Fosheim-Kjæmpen, som en Juleaften kom hid for at prove Styrke med Sellestad-Kjæmpen, boede 1620 en Knud Sellestad, som i et Gjestebud paa Gaarden Svinum blev besøgt af en Kjæmpe fra Saetersdal, der havde reist 13 Mile, for at fordre ham ud. Etter spandte de da Bælte og gik vældigen løs paa hinanden med Knive, hvorved Knud dog vandt Seier. Da han maatte erklære sig overvundens, hentede Knud sin Hest, satte sin Modstander der paa, forte ham hjem, forbandt hans Saar og bevarede ham prægtigen. (Willes Beskrivelse over Sillejord S. 56.)

Inndh vld.

	Side
I. Om overnaturlige Væsener	1
I. Thor og Loke	3
Thor og Urebo-Urden	3
Loke	6
II. Gutulen eller Bjergrisen	7
Gurri Kunnan	10
Gutulen paa Hestmandoe	13
Trolb-Gjøllet paa Molaup	14
Gutulstenen paa Buru	15
Gutulbroen i Spirillen	15
Pilen paa Fire	16
Tetter og Kirkelokker	17
III. Underjordiske	19
Brudekronen i Nummedal	23
Saeterpigen i Land	25
Driskehornet i Hiestad	27
De ubudne Bryllupsgæster	30
Klosterhaugen	32
Gjordemoderen	32
Manden i Gjeldet	35
Børnene	37
Bispens Buskap	37
Huldra	39
Huldre-Gaarde	40
Huldre-Ugteslab	41

II

	Side
Missen	43
Ulferne	48
IV. Vandtrøld	50
Nolken	50
Grim eller Fossegrim	57
Øverknuren	57
Harmænd og Havfruer	58
Sæorme	63
V. Barslende Bæsener	69
Kægaardbreia	69
Dystetrommen	73
Drager	74
Følgie eller Bardsgl	76
Draugen	81
Gjengangere	82
Mara	85
Barulve	87
2. Kjemper og Konger	89
Indledning	91
Thor paa Muvarp	95
Kong Alf i Levanger	96
Kong Hone, Kong Eystein og Kong Ring	96
Ketil i Budalen	96
Kjemperne paa Østrem og Gimlestad	97
Kongerne paa Urnes og Solsvorn	97
Kong Harring	98
Kjempen Stork paa Øuse-Muten	99
Kjempen Farxi i Gjevedal	100
Kjempen Ukiel	101
Kongerne paa Goutland og Daarsnes	101
Kong Tane og Kong Beine	102
Kong Haaken paa Horteollen og hans Datter	104
Kong Harald og Brudebordet	105

III

	Side
Kongen paa Hørtvedt	105
Kong Ferling	106
3. Sanct Olaf	107
Indledning	109
Battenaas Kirke	115
St. Olaf i Baaler	116
St. Olaf paa Ringerige	118
Evindsvig Kirke	120
St. Olaf og hans Broder	121
Korsfund	122
Troldet i Hornelen	123
St. Olaf i Sudbrandsdal	124
St. Olaf og St. Halvor	125
St. Olaf paa Moster	125
Hidnevandet i Walle	126
St. Olaf og Fanden	126
St. Olafs Píil	127
Rilden paa Weibust	127
St. Olafs Snuushorn	128
— — og Sæormen	128
— — Fjeldreise	129
— — i Verdal	131
— — Gkaal og Bæger	131
Stiklestad	132
4. Den sorte Død	133
Indledning	135
Rypen i Jusfjord	137
Kirken i Jusfjord	139
Standal i Jørgensfjord	139
Bidalen	140
Songalien	140
Rogen	140
Hedals Kirke i Walbers	141
Gaarden Mustad i Bardal	143

IV

	Side
Opdal	143
Selbo	144
Susendal paa Helgoland	144
Tolvkohellen	145
Svartdauen i Sætersdalen	145
Braastad og Lunderod i Øiestad . . .	147
Stormanna-Danen i Øvre-Thellemarken	147
5. Historiske Sagn	149
Indledning	151
Kong Augvald	155
Dronning Aelaug	157
Habor og Signe	159
Kong Eystein og hans Hund Saur .	163
Halfdan Svarte og Fruen paa Her-	
mandsrud	164
Harald Haarfager og hans Samtidige	165
Harald Haarfagers Sonner	168
Orm Kyrgja og Lundesola	170
Kong Goe og Kong Olaf	172
Sigurd Syr	172
Brodrene paa Gidle	173
Kalf Urnesons Drikkhorn	174
Einar Thambarfjelver	175
Dale-Gudbrand	176
Kong Hsten	177
Kong Sverre	178
Ivar Dapi	179
Haakens Heller	180
Ridder Audun paa Nalhus	181
Dronning Margreta	184
Familien Skaktavel	185
Reformationen	186
Biskop Olaf	187
Preste-Drab	188

V

	Side
Ole Brange	188
Ole Kornie	189
Hr. Adam	189
Hr. Erik	189
Presten paa Agerøe	190
Klokkesjøret	191
Gudmundssjøret	191
De tydse Bjergfolk i Thellemarken .	192
Svalekrigen	194
Erik Munk	197
Peder Clausen	199
Scottekrigen	202
Peder Klungnæs	202
Slaget ved Kringlen	203
Raadsbakken	207
De scotiske Fanger	207
Scottelsen	208
Hungersnod i Gudbrandsdalen	208
Ove Gedde	209
Mandfjordfjeldet	210
Carl Gustavs Fald	211
Kong Carl den 12te	212
Anna Golbjørnsen og de Svenske .	215
Student Namus og Lieutenant Bruse .	216
Frederikshalds Brand	217
Peter Tordenstjold	218
6. Forskjellige Sagn	219
Axel Thordsen og Skjon Baldborg .	221
Pigen paa Landvig	230
Bingeherrerne	231
Haaken Gjedde	232
Grev Clemet og Fru Belsu	232
Junker fra Hallingdalen ved Osberg	
i Balders	233

	Side
Ridderspranget	234
Soelbergs-Fruen	237
Rakne hvin Rike	238
Præstehulen ved Tindsoe	239
Præstebabet i Sætersdalen	240
Præsten i Hallingdalen	240
Den overmodige Præstebatter	243
Munkene i Trysild	244
Scotteslaget paa Findven	245
Tyvenborg	245
Fiskelose Bath	248
Folgefonden	248
Fjongfjordbreen	250
Korsfjorden	250
Gkiens Oprindelse	252
Gossterkirkerne paa Gran	252
Staale paa Nasheim	254
Knud. Sellestad	256

Rettelser.

	Side	Linie
V	2	fra neden der, løs det.
—	1	fra — det, l. der.
XXX	3 f. o.	Bjergaande, l. Bjergaander.
12	3 f. n.	Faldes Guder, l. Falder Guden.
16	2 f. n.	Island, l. Islands.
21	7 f. o.	L. Comma og Notetegn foran ville,
—	15 f. o.	Faldet, l. Faldes.
22	14 f. o.	Anvendelse, l. Unseelse.
27	11 f. n.	King, l. Siur.
28	11 f. n.	Garden, l. Gaarden.
32	4 f. n.	det, l. der.
42	10 f. n.	appelativ, l. appellativ.
47	1 f. o.	sig l. sig.
54	3 f. n.	Grimismal, l. Grimismaal.
71	1 f. n.	Hest, l. Heste.
72	2 f. o.	Hoskelreia, l. Holfselreia.
73	7 f. n.	Haarden, l. Gaarden.
80	4 f. n.	male, l. mala.
84	7 f. n.	Deldagagaten, l. Deldagasten.
94	14 f. n.	Efter Raftnes er udeglemt; Gravhøi.
116	16 f. o.	Byggedes, l. byggede.
125	8 f. n.	Bonderne, l. Brodrene.
139	9 f. n.	Jørgensfjord i Standal, l. Standal i Jørgensfjord.
146	3 f. o.	Indvandrede, l. indvandrerede.
152	3 f. o.	dens, l. den.
—	2 f. n.	Funde, l. tunne.
157	8 f. o.	der, l. det.
162	10 f. o.	eddisse. l. eddaiske.
163	2 f. o.	Sverrer, l. Sverre.
165	4 f. o.	Kog, l. Kong.
167	7 f. o.	staer 2). Atle, l. staær. 2) Atle.
168	12 f. o.	Tid, l. Tids.
171	6 f. o.	med, l. mod.

Side	Linie
172	13 f. o. Mand, l. Mand.
175	9 f. n. heel, l. hele.
177	4 à 5 f. n. Virkebeirne, l. Virkebeinrne,
180	2 f. n. Lofoden, l. Lofoden.
186	2 f. o. skulde, l. skulle.
188	6 f. n. Jarb, l. Jarls.
189	5 à 6 f. o. Bondesyn, l. Bondeson.
191	8 f. o. af, l. at.
193	5 f. o. ogtoge, l. og tote.
218	1 f. o. I nogle Expl. staer: Peder Tordenstjold, l. Peter Tordenstjold.
232	4 f. o. (?) efter Dødsprog.
235	7 f. n. Gaarde, l. Gaarden.

De flere Fejl, der, især ved Interpunctionen, have ind-
sneget sig, bedes Læseren venligt undskyldte.